

De Vrede herleeft

330 jaar Vrede van Nijmegen in Europa

In het laatste kwart van de zeventiende eeuw was Nijmegen voor even het politieke centrum van Europa. In 1678 en 1679 werd in de stad een reeks van belangrijke verdragen tussen verschillende Europese staten getekend, die samen de Vrede van Nijmegen worden genoemd. De vrede maakte een eind aan langlopende conflicten over de verdeling van macht en grondgebied in Europa en markeert één van de voornaamste momenten uit de geschiedenis van Europa. Nijmegen was in die tijd een kleine garnizoensstad met ongeveer 20.000 inwoners. Ze werd gekozen als onderhandelingslocatie vanwege haar centrale ligging, gesitueerd op neutraal grondgebied. De komst van de door de verschillende Europese machthebbers afgevaardigde vertegenwoordigers had een enorme invloed op de kleine stad. De ambassadeurs werden met hun hofhouding ingekwartierd binnen de stadsmuren. Zij stelden vaak hoge eisen aan de locaties waar gelogeerd en onderhandeld werd; er werd verwacht dat die in overeenstemming waren met de voornamste staat die men voerde en de status die aan de besprekingen werd toegekend. De welgestelde elite van Nijmegen stelde hun huizen beschikbaar, kunstenaars uit binnen- en buitenland vestigden zich in de stad waar tijdelijk weer interessante opdrachten werden vergeven en ook het stadsbestuur liet zich niet onbetuigd. Zo werden in opdracht van de Staten-Generaal in allerijl twee prachtige series wandtapijten gekocht in Antwerpen. In het stadhuis en in Museum Het Valkhof te Nijmegen bevinden zich verschillende kunstwerken die herinneren aan de Vrede van Nijmegen. Een selectie daarvan wordt hier gepresenteerd.

Oorlog en Vrede

Anonieme Duitse kunstenaar
De beschieting van Nijmegen in 1672 door de Fransen, ca. 1672
 Museum Het Valkhof, Nijmegen

Aan de vredesonderhandelingen gingen uiteraard de nodige belegeringen en veldslagen vooraf. Bij de belegering van Nijmegen schoot het leger van Lodewijk XIV met kogels van meer dan honderd pond. Het laden van de zware kanonnen was echter een tijdrovende bezigheid, waardoor dit onheil slechts eens per drie kwartier over de stad neerdaalde. Maar liefst 7.223 kanonskogels werden Nijmegen ingeschoten. De Franse legermacht bestond uit 120.000 uitstekend geoefende soldaten, terwijl de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden amper 15.000 man op de been kon brengen. In Nijmegen was een garnizoen gelegerd van 2.500 soldaten, die de stad een week lang met succes verdedigden. Op 9 juli 1672, toen de Fransen daadwerkelijk oprukten naar de stadspoorten, moest Nijmegen zich overgeven. Lodewijk XIV kwam enkele dagen later het overwonnen gebied inspecteren.

De Vredesonderhandelingen

Anoniem graveur, 17de eeuw
Het ondertekenen van het Vredesverdrag tussen Frankrijk en de Duitse keizer op 5 februari 1679, ca. 1679
 Ets, Museum Het Valkhof, Nijmegen

Op deze illustratie uit het boek *Actes et Memoires des Negotiations de la Paix de Nimègue* (1680, 2e ed.) zien we een vrij natuurgetrouwe weergave van de Trèveszaal in het Nijmeegse stadhuis met de gezanten van de Duitse keizer en van Lodewijk XIV. De namen van de personen zijn aangegeven met letters. De grote tafel waaraan de onderhandelaars zijn gezeten is ovaal, zodat men voorkwam dat een van beide partijen kon beweren op de belangrijkste plaats te zitten. Op de ets zijn met name de ramen, schoorstenen en deuren weergegeven op plaatsen die nog steeds kloppen met de werkelijke situatie in de Trèveszaal van het stadhuis.

Henri Gaspar (1635-1701)
De Vrede van Nijmegen, 1679
 Olieverf op doek, 161 x 274,5 cm
 Museum Het Valkhof, Nijmegen

Met de Vrede van Nijmegen worden elf samenhangende vredesverdragen aangeduid, die tussen 1678 en 1679 werden ondertekend door Frankrijk, Spanje, het Duitse keizerrijk, de Republiek der Nederlanden en andere Europese mogendheden om een einde te maken aan een reeks conflicten over macht en grondbezit. Op dit schilderij van de Franse hofschilder Gaspar is één van de eerste vredes afgebeeld, die van 17 september 1678 tussen Frankrijk en Spanje. In het verdrag dat toen zijn beslag kreeg, werd afgesproken dat Spanje definitief afstand deed van belangrijke grenssteden in de zuidelijke Nederlanden en kreeg Noord-Frankrijk haar tegenwoordige vorm.

De Franse secretaris Mignon overhandigt een pen aan de hoogste gezant van koning Lodewijk XIV, Godefroy d'Estrades, om het vredesverdrag met Spanje te ondertekenen.

Op 17 september 2008, precies 330 jaar na de door Gaspar vastgelegde plechtigheid, kregen de excellenties Don Juan Prat y Coll en Jean François Blarel, respectievelijk de Spaanse en Franse ambassadeur in het Koninkrijk der Nederlanden, bij hun residenties in Den Haag replica's aangeboden door de stadsheraut van Nijmegen namens burgemeester Mr. Thom de Graaf.

De locatie is de "grote audientie Camer" van het voornamste stadspaleis Huis Palsterkamp aan de Doddendaal, het ambassadegebouw van de Staten-Generaal in Nijmegen. Door het raam is de Kronenburgstoren te ontwaren, die op steenworp afstand staat. De voornamste binnenruimte is behangen met tapijten die enkele ramen en een open haard aan het zicht onttrekken. De kamer kreeg daardoor een symmetrisch evenwicht, zodat geen van beide partijen kon beweren op de belangrijkste plaats te zitten. Zo'n ondertekening was een précaire aangelegenheid en er mocht niets aan het toeval worden overgelaten. Een grote tafel in het midden, met aan de kopse kanten twee zorgvuldig geklede heren. Dat zijn de Nederlanders Van Beverningk en Van Haren, die tussen de strijdende partijen hebben bemiddeld en in het Huis Palsterkamp resideerden. Links zit een rijkgeklede man die een ganzenveer in ontvangst neemt om het verdrag te gaan ondertekenen. Dat is de hoogbejaarde Franse maarschalk d'Estrades, de hoogste gezant van Lodewijk XIV, de Zonnekoning. Tegenover hem zit de Spaanse gezant De los Balbases, met zijn ganzenveer al in de hand. Naast hem staat zijn zoonje opgesteld, de hand zwierig in de zij, met daarachter een Spaanse kapelaan. Er omheen de overige leden van de gezantschappen. De Franse delegatie aan de linkerkant is omvangrijker, omdat het de Franse koning Lodewijk was die opdracht gaf voor het schilderij. In totaal staan er zeventig personen op afgebeeld. De schilder heeft ter plekke schetsen gemaakt, maar nam later de nodige artistieke vrijheden bij het schilderen; iedereen moest er immers zo goed mogelijk op komen te staan. De page links, die met een hond speelt, zorgt voor een levendig detail in de verder statige opstelling.

De onderhandelaars en bemiddelaars aan tafel: rechts de Spaanse delegatie bestaande uit de Markies De los Balbases, Markies De la Fuente en Jean Baptiste Christyn, links aan tafel Maarschalk Godefroy comte d'Estrades, Charles Colbert en Jean-Antoine comte d'Avaux. In het midden de Nederlandse bemiddelaars Hieronymus van Beverningk (op de rug gezien) en Willem van Haren.

De stad Nijmegen tijdens de Vredesonderhandelingen

Gerrit de Leeuw (16^e eeuw)
Stadskan van Nijmegen, 1574
Tin, h. 68,5 cm
Museum Het Valkhof, Nijmegen

De Nijmeegse tinnegieter Gerrit de Leeuw (ook gespeld als: "die Leuw") goot in 1574 maar liefst 18 uitzonderlijk hoge wijnkannen voor de stadsbestuurders van Nijmegen. Helaas bleven er slechts enkele exemplaren bewaard, waaronder deze fraaie kan. Bekroond door een leeuwje met het stadswapen, getuigt de kan van de rijke Nijmeegse geschiedenis en het zelfbewustzijn van het stedelijke magistraat. In de 17de eeuw behield Nijmegen een strategisch belang als garnizoensstad, maar van blijvende betekenis was de stad die eeuw vooral als vergaderlocatie voor de vredesbesprekingen in 1678-79.

Hendrik Feltman (ca. 1610-na 1670)
Vogelvluchtperspectief van Nijmegen, 1669
Reproductie op ware grootte naar schilderij, board 250 x 280 cm
Museum Het Valkhof, Nijmegen

Dit monumentale schilderij geeft een goed idee hoe Nijmegen er in de 17de eeuw uitzag. Het is gemaakt door de kunstenaar Hendrik Feltman, die hiervoor in 1668 van het stadsbestuur de opdracht kreeg. Het is een stadsplattegrond in vogelvlucht die de gehele breedte van de stad overziet. Nijmegen is weergegeven met het zuiden bovenaan en de rivier De Waal en het fort Knutsenburg onder, omgeven door stevige muren en poorten. Feltman maakte voor zijn schilderij een aantal studies op papier, vanaf enkele hooggelegen punten in de stad. Ook bestudeerde hij kaarten. Hij probeerde het geheel zo precies mogelijk in de juiste verhoudingen weer te geven en werkte alle details zorgvuldig uit.

Lieve Verschuier (1627-1686)
Gezicht op Nijmegen met de Valkhofburcht, gezien vanuit het oosten, 1670
Olieverf op doek, 102 x 158 cm
Museum Het Valkhof, Nijmegen

De Rotterdamse schilder Lieve Verschuier portretteerde Nijmegen enkele jaren voordat de stad werd ingenomen door Lodewijk XIV en de daarop volgende vredesonderhandelingen plaatsvonden. De indrukwekkende Valkhofburcht was toen al enigszins in verval geraakt. Ze zou aan het einde van de 18de eeuw worden afgebroken. Verschuier reisde omstreeks 1670 naar Nijmegen. Zijn schilderij toont de stad vanuit het noordoosten, gezien vanaf de overzijde van de rivier De Waal, met de Sint-Stevenskerk op de achtergrond en daarnaast de Valkhofburcht.

De Vredesonderhandelingen

Traité de la Paix, Fait, conclu & arrêté à Nimegue, Den Haag 1678
Drukwerk, 4to., 24 pp.
Regionaal Archief, Nijmegen

De verslaglegging van de verschillende vredes die in Nijmegen werden gesloten is in meerdere talen gepubliceerd. Dit is een traktaat waarin de vrede tussen Frankrijk en de Nederlandse Republiek, gesloten op 10 augustus 1678, wordt omschreven.

Oorlog en Vrede

Anoniem, eind 17de eeuw
Inname van verschillende Kleefse en Nederlandse steden door Lodewijk XIV, 1672
Zilver, geslagen penning, diameter 63 mm
Museum Het Valkhof, Nijmegen

De Franse koning Lodewijk XIV kwam in 1672 als grote overwinnaar uit de veldtocht in de Lage Landen, die voorafging aan de Nijmeegse vredesonderhandelingen. Er werden verschillende penningen geslagen die dat herdachten en daarvan is dit exemplaar een treffend voorbeeld. Op de voorzijde zien we het portret van Lodewijk XIV, en profiel naar rechts, met daarboven het opschrift: LUDOVICUS MAGNUS. FRANC. ET NAV. REX. P.P. (Lodewijk de Grote, koning van Frankrijk en Navarra).

Jacob van Dishoecke († ca. 1710)
Vrede van Nijmegen, 1678
Zilver, geslagen penning, diameter 71 mm
Museum Het Valkhof, Nijmegen

Om de Vrede van Nijmegen te herdenken is een groot aantal penningen en munten geslagen, soms van zeer kostbaar materiaal. Het zijn vooral Franse medailleurs geweest die de Nijmeegse vrede hebben verbeeld, maar ook enkele Nederlandse. Van hen is Jacob van Dishoecke de voornaamste. Deze zilveren penning is een prachtig voorbeeld van zijn kunnen en werd speciaal geslagen om de in Nijmegen gesloten vrede te herdenken. Op de penning zien we een panorama op de stad Nijmegen met enkele onderhandelaars op de voorgrond. Bovenaan prijkt het stadswapen op een banderol, voorzien van het opschrift: FIRMATA NEOMAGI PAX 1678 (Vrede gesloten te Nijmegen, 1678).

De Nijmeegse wandtapijten

Gian Francesco Romanelli (1610-1662)
Het offer van Dido aan Juno, ca. 1635-55
Ontwerptekening in zwart krijt, inkt en waterverf, 23,8 x 36,3 cm
Courtauld Institute of Art Gallery, Londen

Antwerpen, Atelier van Michiel Wauters († 1679), naar ontwerp van Gian Francesco Romanelli (1610-1662)
Het offer van Dido aan Juno, ca. 1655-75
Wol en zijde, 415 x 488 cm
Stadhuis Nijmegen / Museum Het Valkhof

De ambassadeurs van de Europese mogendheden in Nijmegen verwachtten dat de locaties waar werd onderhandeld in overeenstemming waren met de status die aan de besprekingen werd toegekend. Om de twee sobere vergaderruimtes van de gedeputeerden van Gelderland in het Nijmeegse stadhuis te voorzien van een passende aankleding, werden in allerijl twee series wandtapijten gekocht in het befaamde atelier van de broers Michiel en Philippe Wauters in de stad Antwerpen, destijds het centrum van de tapijtkunst. De eerste serie betrof een reeks van zeven voorstellingen uit de Metamorfozen van Ovidius, vervaardigd in de jaren 1670 naar ontwerp van Daniël Janssens en Pieter Spierinckx. De tweede serie bestond uit zes tafereel uit het Aeneïs-epos van Vergilius naar ontwerpen van Gian Francesco Romanelli uit 1655-1662. De wandtapijten zijn getuige geweest van vele beraadslagingen en van de ondertekening van enkele vredesverdragen in de jaren 1678-79. Na het vertrek van de ambassadeurs bleven ze deel uitmaken van het historische interieur van het Nijmeegse stadhuis. Behalve hun uitzonderlijke kwaliteit, ligt het belang van de Nijmeegse series vooral in het feit dat ze als ensembles nergens anders in Europa zo compleet bewaard zijn. Vanaf begin 2010 worden de series afwisselend tentoongesteld in Museum Het Valkhof.

Het hier getoonde tapijt is afkomstig uit de Nijmeegse serie over de liefdesgeschiedenis van de Trojaanse held Aeneas en de koningin van Carthago, Dido. Rechts zien we Dido die klaar staat om water uit te gieten tegenover haar wijst naar het beeld van Juno, de godin van het huwelijk, vergezeld door haar attribuut de pauze. Dido hoopt met haar offer Juno's hulp te verkrijgen om Aeneas als echtgenoot in Carthago te houden. Of dat zal lukken is nog de vraag: de offeraars bereiden zich vast voor om de os open te snijden en de toekomst uit de ingewanden te lezen.